PSIHOLOGIJA,
2001, 1-2, 49-60

UDK 159.923.2

O pojmu identiteta u psihologiji

JOVAN MIRIĆ
Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

U članku se kritički ispituje značenje i upotreba reči "identitet" u psihologiji – u psihoanalizi, razvojnoj i socijalnoj psihologiji. Prethodno je učinjen napor da se upozna filozofski pojam identiteta, pri čemu je utvrđeno da ta reč u filozofiji ima značenje "istosti". Međutim, Erikson je, uvodeći tu reč u psihologiju, izmenio njeno filozofsko značenje, tako da je ona u psihoanalizi upućivala ne na istost nego na "određenost". Osim toga, za Eriksona "identitet" je postao složen koncept u kome su pomešane značenjske crte sa specifičnim teorijskim postavkama. U socijalnoj psihologiji ta reč se upotrebljava u značenju spoljašnje određenosti, a u razvojnoj takođe postoji zbrka i nedoslednost u njenoj upotrebi. U zaključku je ukazano da identitet ne može da bude odgovor na pitanje "Ko sam ja" a ponuđeno je i nekoliko smernica koje bi pomogle u smanjenju konfuzije i mistifikacije vezanih za reč "identitet".

Ključne reči: filozofija, psihoanaliza, socijalna prihologija, razvojna psihologija, Erikson, E. H.

Identitet je za ličnost jedan od ključnih atributa, i upravo otuda dolazi i velika važnost psihološkog proučavanja identiteta. Međutim, ukoliko odlučimo da uložimo trud kako bismo se upoznali sa psihološkom problematikom koja stoji iza odrednice "identitet" pa krenemo da pregledamo odgovarajuću literaturu, odmah ćemo se suočiti sa neobičnim mnoštvom drugih reči koje su ovoj osnovnoj pridodate da bi je bliže odredile. A ukoliko, povrh svega, očekujemo da će nam to mnoštvo pridodatih reči pomoći da brže steknemo početnu jasnoću u vidu dobre mreže pojmova, postavki i problema u ovom polju, naše očekivanje će, nažalost, odmah biti osujećeno. Biće dovoljno da za početak navedem samo dva primera koji ubedljivo ukazuju naneminovnost takvog osujećenja.

Kao prvi primer navešću niz prideva koje u malobrojnom i nesistematično izabranom uzorku tekstova nalazimo uz imenicu "identitet". Evo tih prideva: *optimalni, beznadni, šuplji, prazni, postignuti, "foreclosed", difuzni, krti, fleksibilni, projektovani, situirani, integrisani, konsolidovani, pozitivni, negativni, iznuđeni, stečeni, autonomni, heteronomni, društveno-istorijski, sopstveni, aktualni, jedinstveni*... Naveo sam svega 23 prideva koji potiču od samo šest autora članaka (Wood, 1983; Marcia, 1988; Slugosky and Ginsburg, 1990; Harter, 1988; Popović, 1992 i Murray, 1990), pri čemu sam namerno izostavio iz spiska prideve koji označavaju vrste ili aspekte identiteta kao što su: *socijalni, lični, polni, profesionalni, generacijski*, *etnički, nacionalni, religijski, moralni*... Kada se ovi pridevi poređaju na jednom mestu, teško je odoleti iskušenju da se čovek malo našali i produži spisak, recimo ovako: *lelujavi, zastareli, posrnuli, posuvraćeni, preterani* – i kakav god još hoćete. Ustvari, trebalo bi da se svaki od ovih prideva pronađenih u literaturi smisleno odnosi na po jednu zasebnu i relevantnu psihološku varijablu, ali se nikako ne bi moglo reći da naša nauka u jednom ipak uskom području proučavanja raspolaže toliko velikim brojem brižljivo razgraničenih i operacionalno definisanih varijabli. To se ne može reći iz više razloga, a ja ću ovde pomenuti samo nekoliko najpovršnijih.

Pre svega, sigurno ćemo, ukoliko uzmemo još jedan članak, dakle izvan navedenog uzorka, naići na sasvim nove prideve, što govori da je njihov spisak i brojem i sadržinski neodređeno otvoren. Drugo, i sami možete, čak i šaleći se, dodavati nove prideve i mešati ih sa gore navedenim, tako da vrlo brzo izgubite način da jasno razlikujete jedne od drugih. Treće, znatan broj ovih prideva javlja se samo kod jednog autora, a neki od njih samo jedanput. Zato se sa sigurnošću može reći da ovo mnoštvo prideva još jednom otkriva nesređeno terminološko stanje u psihološkoj nauci.

Za drugi primer možemo uzeti izraze sa rečju "identitet", takođe pronađene u nasumično izabranom uzorku članaka vodećih autora u ovoj oblasti psihološkog proučavanja. Evo tih izraza: *ego-identitet, self-identitet, status identiteta, stil identiteta, kvalitet identiteta, razvoj identiteta, formiranje identiteta, osećanje identiteta, doživljaj dobrog identiteta, osećaj identiteta, način doživljavanja identiteta, struktura identiteta, "high in identity", projekt socijalnog identiteta, orijentacija identiteta*... Naveo sam svega 15 izraza koje možemo naći u sedam članaka o identitetu (Marcia, 1988; Blasi, 1988; Berzonsky, 1988; Harre, 1990; Murray, 1990; Hogan and Cheek, 1983; Erić, Vučo i Starčević, 1997). I povodom ovog spiska izraza možemo reći isto što i povodom spiska prideva: spisak je neodređeno otvoren, proizvoljno promenljiv itd.

Dakle, naveo sam 23 prideva i 15 izraza iz vrlo malog uzorka psiholoških tekstova o identitetu. Mislim da su ova dva primera sasvim dovoljna da učvrste našu sumnju da je sve u najboljem redu sa osnovnim pojmom. Ili je pojam identiteta u psihologiji loše definisan ili se ta reč nedisciplinovano koristi – ili i jedno i drugo. U ovom radu pokušaću da to ispitam, zatim da ukažem na makar

one glavne izvore zbrke, kao i da predložim puteve kojima možemo stići do većeg reda i jasnoće oko ovoga pojma.

Filozofski pojam identiteta

Široko je prihvaćeno da je Erik Erikson bio taj koji je ustoličio pojam identiteta u psihologiji. Međutim, znatno pre i Eriksona i psihologije, i nezavisno od njih, istu reč upotrebljavaju i filozofi. Smatram da je itekako korisno, kada pristupamo poslu oko raščišćavanja zbrke sa rečima, obratiti se filozofskoj literaturi. Ne moramo se pri tome nadati da ćemo svaki put naći gotova rešenja – gotove precizne definicije i već povučene sve pojmovne distinkcije. Od velike pomoći za psihologiju biće već i to što ćemo, eventualno, upoznavanjem filozofskog teksta upotpuniti polje značenja ocrtano zajedničkim rečima.

Veoma težak filozofski problem identiteta prvi je postavio Džon Lok, dok ga je, izgleda, najpreciznije formulisao Džon Peri (Perry, 1975: 14) u vidu sledećeg pitanja: pod kojim uslovima (različita) stanja neke osobe pripadaju toj osobi. Ovde se misli kako na simultana tako i na sukcesivna stanja, a pitanje se ne odnosi na identitet tih pojedinačnih psihofizičkih stanja, nego na identitet osobe. Odgovor na to pitanje sastojao bi se u nalaženju nečega što ta stanja povezuje, što im daje jedinstvo, i što bismo onda mogli nazvati *kriterijumom identiteta***.**

Da bih ovaj filozofski problem još jasnije predočio poslužiću se jednim primerom iz psiholozima bližeg okvira. Pri tome ću se ograničiti na onaj vid problema identiteta koji je u filozofiji češće "na dnevnom redu", a koji se tiče neistovremenih stanja.

Ako prihvatimo postavku koju iznosi Danijel Štern (Stern, 1985: 93) da se "od svih oblika ljudskog ponašanja afekti možda ponajmanje menjaju tokom života", onda bi to značilo da je moje stanje (ili iskustvo) radosti, straha ili gneva isto danas kao što je bilo pre trideset godina. Međutim, nije u pitanju identitet ove psihičke funkcije, kao što nije u pitanju ni identitet tih i drugih pojedinačnih stanja, kako onih koja možda ostaju ista tako i onih koja zaista podležu promenama. Takođe, ja nemam samo jedno iskustvo nego mnoštvo različitih iskustava ili stanja kroz vreme. Problem identiteta je u tome da li su to sve moja stanja, odnosno da li sam ja kao osoba *isti* kroz sva ta različita stanja. Naravno, kao i vi, i ja imam *osećaj* (ili smatram) da jesam isti, a onda se postavlja pitanje šta bi se *objektivno* moglo uzeti kao kriterijum te istosti.

U filozofskim delima možemo naći veći broj različitih rešenja koja su ponuđena za ovaj problem, a nama će ovde biti dovoljno da pomenemo samo jedno. To je rešenje koje je još davno ponudio Lok (v. Pejić, 1988) i koje i danas predstavlja izazov za najveći broj filozofskih rasprava. Lok je, naime, kriterijum identiteta našao u refleksivnoj svesti i u sećanju, tako da bi se moglo reći da dva istovremena iskustva pripadaju istoj osobi ukoliko je jedno od njih ustvari re-

fleksivna svest o onom drugom, dok neistovremena stanja pripadaju istoj osobi pod uslovom da kasnije stanje može da sadrži sećanje na refleksivnu svest sadržanu u ranijem stanju. Tako, prema Loku, čovekov identitet dopire samo do onih iskustava iz prošlosti čije se refleksivne svesti može setiti.

Ja ovde neću dalje ulaziti u ovu filozofsku problematiku, nego ću samo pokušati da u nekoliko tačaka iznesem šta se u filozofiji podrazumeva pod pojmom identiteta i koja razlikovanja moramo praviti kako ne bismo stvarali zbrke.

1) Prvo, reč "identitet" filozofi upotrebljavaju u njenom izvornom značenju – kao *"istost"*. Stoga možemo reći da polazno osnovno pitanje ovde glasi "Da li sam ja isti, tj, da li sam ja – ja" u različitim stanjima.

2) U filozofiji se ovakav pojam identiteta uvek odnosi na osobu, a ne na ego ili self. Čak i kada se upotrebljava izraz "lični", misli se na *identitet osobe.*

3) Ljudi obično imaju *osećaj istosti*, ali filozofi ne postavljaju pitanje o tome kakve je prirode taj osećaj, niti na čemu on nužno počiva. Kada predlažu neki *kriterijum identiteta,* oni smatraju da je to objektivan odgovor na pitanje da li (različita) stanja osobe pripadaju toj osobi, a taj odgovor ne podrazumeva nužno da na tome kriterijumu počiva naš osećaj istosti, još manje da je taj osećaj isto što i kriterijum identiteta.

4) Mislim da pojam istosti osobe logički podrazumeva i *jednost* (tj. da je osoba samo jedna) a da ne podrazumeva kontinuitet.

5) Izvestan broj ljudi povremeno doživljava osećaj depersonalizacije (v. Rosenberg 1987, npr.), ali gubitak osećaja sebe ne podrazumeva nužno da je izgubljen identitet. Otuda iskustvo depersonalizacije može ući u filozofsku raspravu o identitetu jedino pod uslovom da je ono relevantno za neki predloženi kriterijum identiteta. Naime, osećaj depersonalizovanosti nije isto što i (objektivna) depersonalizovanost, te se i za taj osećaj kao stanje osobe može postaviti isto osnovno filozofsko pitanje – da li ono pripada toj osobi.

Eriksonov ili psihoanalitički pojam identiteta

Vraćajući se sada iz filozofije u psihologiju prvi korak nas, naravno, vodi ka Eriksonovom konceptu identiteta. Erikson je ne samo ustoličio taj koncept u psihologiji, nego je izvršio i najveći uticaj na potonje, naročito psihoanalitičke rasprave, a takođe i na jednu od najzapaženijih orijentacija u empirijskom istraživanju identiteta (v. Marcia, 1966, 1987, 1988). Međutim, ukoliko želimo da otkrijemo kako je Erikson definisao identitet, morali bismo da uložimo ne baš malen trud kako bismo ga rekonstruisali u njegovim delima, pošto ga ne možemo

naći jasno i eksplicitno izloženog na jednom mestu. Srećom, taj posao je već obavio Augusto Blazi (Blasi, 1988), pa nama ostaje samo da prenesemo njegovih 12 odrednica Eriksonovog koncepta identiteta.

1) Identitet je odgovor na pitanje "Ko sam ja?"
2) Uopšte, taj odgovor se sastoji iz postignuća novog jedinstva među elementima nečije prošlosti i očekivanja od budućnosti,
3) pri čemu to jedinstvo predstavlja izvor fundamentalnog osećaja (sense) istosti i kontinuiteta.
4) Do odgovora na pitanje o identitetu dolazi se putem realističkog ocenjivanja sebe i svoje prošlosti,
5) uzimanjem u obzir svoje kulture, naročito ideologije, kao i toga šta društvo očekuje od nas,
6) dok se u isto vreme kritički preispituje valjanost i kulture i društva, kao i primerenost tuđih percepcija i očekivanja (kriza).
7) Proces integrisanja i preispitivanja treba da se odvija oko nekih fundamentalnih oblasti kao što su zanimanje, seksualnost, religijske i političke ideje,
8) a treba i da dovede do fleksibilne, a ipak trajne privrženosti (commitment) u tim oblastima,
9) tako da obezbedi, gledano iz objektivne perspektive, integraciju jedinke u društvo,
10) da obezbedi, subjektivno gledano, osećaj bazične lojalnosti i poverenja,
11) kao i, predsvesno, osećanje ukorenjenosti i dobrobiti, samocenjenja i svrhovitosti.
12) Senzitivni period za razvoj identiteta jesu adolescentne godine.

Iz navedenih odrednica odmah je jasno da je Eriksonov koncept veoma složen i da se sastoji mahom od odrednica koje su psihološke i socijalno-psihološke *teorijske postavke*, a ne značenjske crte pojma identiteta. Ipak, takođe je jasno da se Eriksonov koncept *po značenju* razlikuje od filozofskog pojma, a jedina dodirna tačka pojavljuje se u trećoj Blazijevoj odrednici ("izvor osećaja istosti i kontinuiteta"). Međutim, ni u ovoj tački identitet se ne definiše kao istost, pošto se tu zapravo nudi identitet kao izvor osećaja istosti, što čak nije ni kandidovanje kriterijuma za objektivnu istost. Drugim rečima, u trećoj tački mi nalazimo samo najbližu asocijaciju filozofskom pojmu identiteta, ali samo toliko; njen sadržaj zapravo je jedna psihološka teorijska postavka, štaviše postavka koja je toliko gruba da je bar dve krupne pojmovne distinkcije naprosto zaobišla.

Ako već u Eriksonovom konceptu ne možemo prepoznati onaj filozofski pojam identiteta, postavlja se pitanje kako bismo mogli da preciznije utvrdimo *značenje* te reči u Eriksonovoj i psihoanalitickoj upotrebi. Do odgovora na to

pitanje najkraći put nas vodi preko prve Blazijeve odrednice, u kojoj se kaže da je identitet odgovor na pitanje "Ko sam ja?" Ta odrednica, uz "saradnju" svih preostalih sa Blazijevog spiska, dovoljno jasno nas upućuje da reč "identitet" ovde ne možemo prevoditi kao "istost" nego kao *određenost* (ili definisanost). Tačnije rečeno, ne radi se o antropološkoj određenosti čoveka kao pripadnika živog sveta, nego o psihološkoj, odnosno ličnoj određenosti. Gledajući većinu drugih odrednica dalje se može zaključiti o kakvoj određenosti je reč: to je određenost u društvenom polju koje sačinjavaju objektivne datosti, ili varijable, kao što su pol, data nomenklatura zanimanja i društvenih uloga, postojeće i dostupne religije i ideologije itd. Nema, niti može biti određenosti bez toga polja.

Naravno, ne smatram da je psihološko proučavanje određenosti, zbog toga što je napušteno izvorno značenje reči "identitet", besmisleno ili osuđeno na neuspeh. Mislim, međutim, da bi bilo bolje da je za taj predmet proučavanja onda nađen i srećniji naziv, jer bi tada već u početku bila postignuta veća jasnoća oko toga čime se ustvari bavimo, pa bi, sledstveno tome, bilo proizvedeno i manje zbrke. Na primer, kada bismo upotrebljavali reč "određenost", lakše bismo razumeli Mašijine (Marcia, 1966, 1987, 1988) tzv. statuse identiteta i adekvatnije bismo prevodili njihove nazive. Mašija je, naime, polazeći od Eriksonovih postavki, 1966. godine sproveo svoje prvo empirijsko istraživanje o identitetu i došao do nalaza koji su ga naveli da povuče razliku između četiri statusa identiteta i označi ih terminima koji su i danas u opticaju. Onaj status identiteta koji Mašija naziva postignutim (identity achievement) mi bismo mogli nazvati samoodređenošću (ili postignutom određenošću), njegov status identiteta nazvan "foreclosed" bio bi predodređenost (ili preuzeta, ili pasivna određenost), difuzija identiteta (identity diffusion) postala bi neodređenost, dok bi moratorijum bio "još-neodređenost".

Kognitivno-razvojni pojam identiteta

Nekoliko kognitivistički orijentisanih istraživača psihičkog razvoja, polazeći sa pijažeovskih a ne sa eriksonovskih pozicija, u svojim radovima upotrebljava reč "identitet" u, reklo bi se, nešto bliže filozofskom, tj. njenom izvornom značenju (v. Guardo and Bohan, 1971; Mohr, 1978; Aboud and Ruble, 1987; Hart, Maloney and Damon, 1987; Chandler, Boyes, Ball and Hala, 1987). U raznovrsnim metodološkim varijacijama njihovih istraživanja postavlja se jedno osnovno pitanje: koje osobine (realno prezentovane ili zamišljene) mogu da se menjaju, a koje moraju da ostanu iste pa da ispitanici, deca i mladi različitih uzrasta, potvrde ili poreknu da je osoba (ispitanik lično ili neko drugi) kojoj pripadaju te osobine – takođe ostala ista. Može se, npr., poći od pitanja na kom uzrastu će deca potvrditi da je osoba, predmet suđenja, ostala ista ta osoba ako joj se u izvesnoj meri izmeni spoljašnji izgled, ako se saopšti da se psihički izmenila, itd.

Dok čitamo radove ovih psihologa, vrlo brzo dolazimo do uvida kako oni ipak reč "identitet" ne upotrebljavaju dovoljno precizno. Nećemo pogrešiti ako kažemo da oni svoje ispitanike zapravo postavljaju u poziciju filozofa koji daje svoj odgovor na pitanje šta je kriterijum istosti, te njihovi nalazi govore kako deca-filozofi tokom uzrasta zakonomerno menjaju svoje ideje o tome šta je kriterijum, počevši od telesnih i spoljašnjih osobina preko ponašanja pa do unutrašnjih crta. Najkraće rečeno, ovde je predmet proučavanja poimanje identiteta tokom uzrasta, a ne identitet i njegov razvoj, ali to nimalo ne smeta ovim autorima da upotrebljavaju izraze kao što su "razvoj identiteta", "konstantnost ličnog identiteta", "konzervacija identiteta", "razvoj konstantnosti ličnog identiteta" i druge, praveći tako više od jedne greške. Naravno, razvojne promene kroz koje čovek prolazi jesu naročito zanimljive (jer one pored dijahronijskog aspekta podrazumevaju i kvalitativno menjanje krupnijih segmenata ličnosti) za problem identiteta kao istosti, ali se u ovim istraživanjima ne radi na tome problemu već na nekom drugom·

Socijalno-psihološki pojam identiteta

U nekim socijalno-psihološkim istraživanjima takođe se koristi reč "identitet", ali drukčije nego u eriksonovskoj i kognitivno-razvojnoj literaturi (v. Dipboye, 1977). Mislim na istraživanja koja, često i eksperimentalno, nastoje da utvrde da li i na koji način raznovrsna socijalno-psihološka ponašanja (kao što su agresivnost, preuzimanje rizika, varanje itd.) zavise od toga da li je pojedinac anoniman, potpuno utopljen u gomilu, ili je "njegov identitet" utvrdljiv, odnosno da li ga drugi mogu identifikovati kao konkretnu osobu. Već i letimičan pregled upotrebe reči "identitet" u ovakvim radovima biće dovoljan da nam otkrije njeno značenje, za koje bismo onda mogli koristiti bolje reči, napr. "prepoznatljivost", "(ne)anonimnost" ili, pošto je ova upotreba te reči komplementarna eriksonovskoj, "spoljašnja odredljivost". Ovakvo značenje reči "identitet" vidi se u postupku milicionara kada nam traži na uvid ličnu kartu, ili u izrazima kao što su "dokument za identifikaciju" i sličnim.

Zaključci

Izneo sam jedno filozofsko i tri glavna psihološka značenja reči "identitet". Potrebno je da dodam kako se može ići i dalje i otkriti, pored ovih glavnih načina upotrebe te reči u psihologiji, još nekoliko specifičnijih, između kojih onda treba

povući dodatne i finije razlike[1]. A ovde će biti dovoljno da se zadržimo na ovim glavnim razlikama kako bismo istakli nekoliko momenata koje stalno treba imati na umu.

1) Iako se u različitim psihološkim disciplinama reč "identitet" ne upotrebljava u istom nego u različitom značenju, ta različitost se ipak ne može smatrati izvorom neke prevelike zbrke. Ali razlog tome je banalan i leži u krajnje oskudnoj komunikaciji između tih disciplina. Dakle, ostaje nam da izvor najveće konfuzije oko ove reči tražimo unutar disciplina i da ga precizno lociramo. Međutim, i sada se može reći da bi bilo bolje da su za različita značenja nađene i različite reči, takve koje bi tačnije imenovale ključne značenjske izmene ("istost", ili "određenost").

2) Kada se reč "identitet" pravilno upotrebljava, čak i ako joj je značenje različito, ono je uvek *relaciono* a ne supstancijalno. Reč "identitet" upućuje na relaciju istosti (u filozofiji i u pažljivije pisanim radovima kognitivno-razvojnih istraživača) ili na relaciju određenosti (unutrašnje, kod Eriksona i psihoanalitičara, ili spoljašnje, kod socijalnih psihologa). Drugim rečima, identitet nije neki segment psihičkog aparata onako kako je, npr., kičmeni stub deo skeleta.

3) Najveća zbrka u psihološkoj literaturi o identitetu, dakle, ne dolazi otuda što se ta reč ne upotrebljava onako kao u filozofiji, niti otuda što se u različitim disciplinama upotrebljava različito. Izvorom najveće zbrke i promašenog truda treba smatrati to što se gubi iz vida relaciono značenje reči "identitet" pa se ne retko govori kao da ona označava neki entitet, poput osnovnih psiholoških reči kao što su *motiv, samstvo, Ja, Ego, crta...* Najveću grešku u tome pogledu napravio je upravo Erikson, kod koga identitet na prvom mestu znači sadržaj nečije određenosti, pa tek na drugom samoodređenost.

4) Identitet čak ni kao (samo)određenost *ne može* da bude sadržaj odgovora na pitanje "Ko sam ja?", jer u tom odgovoru ja otkrivam sebe, a ne svoj identitet. Odnosno, "moj identitet" nije to *ko sam*, nego to *da sam neko*, pa makar na to pitanje odgovorio sa "Niko". Ako se ovo izgubi iz vida i pod identitetom se podrazumeva sadržaj odgovora na to pitanje, onda neminovno identitet postaje neki segment ili aspekt Ja, samstva, ili ega. Uzmimo jedan malo udaljen primer. Ako majstor Žika na pitanje ko je, odgovori da je on stolar i ako mi iz toga zaključimo da je to njegov profesionalni identitet, onda se moramo upitati šta mu je profesija i u čemu je razlika između profesije i profesionalnog identiteta. Kad Žikin sin Slaviša kroz osam godina postane takođe stolar, tada će se moći smisleno reći da ima isto zanimanje kao i otac mu, a neće biti smisleno reći da ima isti identitet. Tada, kroz

[1] U tom pravcu otišao je već pomenuti Rozenberg i našao deset različitih značenja reči "identitet", ali je, nažalost, i taj spisak nepotpun pošto u istom članku isti autor istu reč koristi na jedanaesti način.

osam godina, moći ćemo reći da i otac i sin imaju profesionalni identitet, što znači da su obojica određeni u polju zanimanja (obojica su se *opredelili* za jedno zanimanje). A zasad je samo Žika određen u tome polju, Slaviša nije, jer još pohađa osnovnu školu i samo mašta da bude fudbaler.

5) Traganje psihologa za identitetom kao intrapsihičkom strukturom, eventualno smeštenom negde između ega i samstva, ne donosi ništa osim mistifikacija ili praznog mudroslovlja. Pitanja koja su naučno-psihološki smislena jesu pitanja o psihičkim procesima na kojima počiva (samo)određenost (polna, profesionalna, nacionalna itd.), o faktorima od kojih ta određenost zavisi, o njenim posledicama, o načinima ili varijantama određivanja, o uzrastu kada nastaje – itd. itd.

Reference

Aboud, F.E. and Ruble, D.N. (1987): Identity constancy in children: Developmental processes and implications, u knjizi: T. Honess and K. Yardley (Eds.): *Self and identity. Perspectives across the lifespan,* London and New York: Routledge and Kegan Paul, 95-107.

Berzonsky, M.D. (1988): Self-theorists, identity status, and social cognition, u knjizi: D.K. Lapsley and F.C. Power (Eds.): *Self, ego, and identity*, New York and Berlin: Springer-Verlag, 243-62.

Blasi, A. (1988): Identity and the development of the self, u knjizi: D.K. Lapsley and F.C. Power (Eds.): *Self, ego, and identity*, New York and Berlin: Springer-Verlag, 226-42.

Chandler, M., Boyes, M., Ball, L. and Hala, S. (1987): The conservation of selfhood: A developmental analysis of children's changing concepts of self-continuity, u knjizi: T. Honess and K. Yardley (Eds.): *Self and identity. Perspectives across the lifespan,* London and New York: Routledge and Kegan Paul, 108-120.

Dipboye, R.L. (1977): Alternative approaches to deindividuation, *Psychological Bulletin*, 84, No. 6: 1057-75.

Erić, Lj., Vučo, A. i Starčević, V. (1997): *O identitetu,* u knjizi: Lj. Erić i V. Ćurčić (ur.): *Adolescencija. Identitet – psihopatologija – psihoterapija,* Beograd: KBC "Dr Dragiša Mišović" i IP "Žarko Albulj", 11-16.

Erikson, E.H. (?): *Childhood and society,* London: Imago Publishing.

Guardo, C.J. and Bohan, J.B. (1971): Development of a sense of self-identity in children, *Child Development,* 42: 1909-21

Harre, R. (1990): Language games and the texts of identity, u knjizi: J. Shotter and K. Gergen (Eds.): *Texts of identity,* London: Sage Publications, 20-35.

Hart, D., Maloney, J. and Damon, W. (1987): The meaning and development of identity, u knjizi: T. Honess and K. Yardley (Eds.): *Self and identity. Perspectives across the lifespan,* London and New York: Routledge and Kegan Paul, 121-33.

Harter, S. (1988): The construction and conservation of the self: James and Cooley revisited, u knjizi: D.K. Lapsley and F.C. Power (Eds.): *Self, ego, and identity*, New York and Berlin: Springer-Verlag, 43-70.

Hogan, R. and Cheek, J.M. (1983): Identity, authenticity, and maturity, u knjizi: T.R. Sarbim and K.E. Scheibe (Eds.): *Studies in social identity,* New York: Praeger Publishers, 339-57.

Marcia, J.E. (1966): Development and validation of ego-identity status, *Journal of Personality and Social Psychology,* 3: 551-58.

Marcia, J.E. (1987): *The identity status approach to the study of ego identity,* u knjizi: T. Honess and K. Yardley (Eds.): *Self and identity. Perspectives across the lifespan,* London and New York: Routledge and Kegan Paul, 161-72.

Marcia, J.E. (1988): Common processes underlying ego-identity, cognitive/moral development, and individuation, u knjizi: D.K. Lapsley and F.C. Power (Eds.): *Self, ego, and identity*, New York and Berlin: Springer-Verlag, 211-25.

Mohr, D.M. (1978): Development of attributes of personal identity, *Developmental Psychology*, 14: 427-28.

Murray, K. (1990): The construction of identity in the narratives of romance and comedy, u knjizi: J. Shotter and K. Gergen (Eds.): *Texts of identity,* London: Sage Publications, 176-205.

Pejić, N. (1988): Problem ličnog identiteta u svetlu nekih najnovijih neuropsiholoških istraživanja, Beograd: Filozofski fakultet, *(diplomski rad).*

Perry, J. (1975): *Personal identity,* Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Popović, B.V. (l992): Identitet i zlo, *Theoria,* 4: 65-82.

Rosenberg, M. (1987): Depersonalisation: The loss of personal identity, u knjizi: T. Honess and K. Yardley (Eds.): *Self and identity. Perspectives across the lifespan,* London and New York: Routledge and Kegan Paul, 193-206.

Slugoski, B.R. and Ginsburg, G.P. (1990): Ego identity and explanatory speech, u knjizi: : J. Shotter and K. Gergen (Eds.): *Texts of identity,* London: Sage Publications, 36-55.

Stern, D.N. (1985): *The interpersonal world of the infant,* New York: Basic Books.

Wood, L.A. (1983): Loneliness and social identity, u knjizi T.R. Sarbim and K.E. Scheibe (Eds.): *Studies in social identity,* New York: Praeger Publishers, 51-70.

On the Concept of Identity in Psychology

JOVAN MIRIĆ

The study evaluates critically the meaning and use of the word "identity" in psychology – psychoanalysis, developmental and social psychology. Previously, an effort was made to get to know the philosophical concept of identity where it has been found that in philosophy the same words means "the sameness". However, Eriksson introduced the term into psychology changing its philosophical meaning so that in psychoanalysis it referred to "the state of being defined" instead of "being the same". Besides, Eriksson made "identity" a complex concept combining the traits of meaning with specific theoretical principles. In social psychology, this word is used in the meaning of external definition, while in developmental psychology the use of the term is not consistently used either. In conclusion, it has been accentuated that identity cannot provide the answer to the question "Who am I", while several guidelines have been offered to help relive ambiguity and mystification related to the word "identity".

Key words: philosophy, psychoanalysis, social psychology, developmental psychology, Eriksson.

О понятии идентичности в психологии

ЙОВАН МИРИЧ

В статье критически обсуждается значение и употребление слова "идентичность" в психологии, в частности в психоанализе, в психологии развития и социальной психологии. Предварительно данное понятие определяется с точки зрения философии, при чем утверждается, что в философии это слово имеет значение "тождества". Однако, вводя это слово в психологию, Эриксон изменил его философское значение, так что оно в психоанализе обозначает не "тождество" а "определенность". Кроме того, для Эриксона "идентичность" становится сложным концептом, в котором смешиваются черты значения и специфичные теоретические положения. В социальной психологии данное слово употребляется в значении внешней определенности; в психологии развития также отмечается определенная запутанность и непоследовательность в его употреблении. В заключении ука-

зывается на то что "идентичность" не может представлять собой ответ на вопрос "Кто я". Автором приводится и несколько указаний, способствующих устранению запутанности и мистификации, относящихся к слову идентичность.

Ключевые слова: философия, психоанализ, социальная психология, психология развития, Эриксон.